

1
КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

БУРОВА ОЛЬГА БОРИСІВНА

УДК 332.1:316.334.55:631.11

РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ

08.00.03 – економіка та управління національним господарством

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національному університеті біоресурсів і природокористування України Кабінету Міністрів України

Науковий керівник – доктор економічних наук, професор, академік НААН,
заслужений діяч науки і техніки України

Терещенко Віктор Кирилович, Національний університет біоресурсів і природокористування України, завідувач кафедри економіки праці та розвитку сільських територій

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор, академік НААН

Малік Микола Йосипович, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», завідувач відділу розвитку підприємництва і кооперації кандидат економічних наук, доцент

Руснак Алла Валентинівна,

Державний вищий навчальний заклад

«Херсонський державний аграрний університет»,

доцент кафедри обліку і аудиту та фінансів

Захист відбудеться «21» квітня 2015 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.004.01 у Національному університеті біоресурсів і природокористування України за адресою: 03041, м. Київ-41, вул. Генерала Родімцева, 19, навчальний корпус 1, кімната 97

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету біоресурсів і природокористування України за адресою: 03041, м. Київ-41, вул. Героїв Оборони, 13, навчальний корпус 4, кімната 41а

Автореферат розісланий «20» березня 2015 р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

Т. І. Балановська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Ресурсний потенціал є важливою складовою формування механізму реалізації стратегії розвитку сільських територій. Внаслідок неефективного та нераціонального його використання в сільській місцевості відбувається погіршення демографічної й екологічної ситуації, виробничої сфери, соціальної інфраструктури та зниження рівня життя сільського населення. Невтручання держави у вирішення цих проблем може призвести до руйнування та поступового вимирання сільських територій в усіх регіонах країни. Тому необхідно провести масштабні реформи щодо формування соціально-орієнтованої економіки з урахуванням європейських стандартів, що неможливо без ефективного використання ресурсного потенціалу сільських територій.

Теоретико-методологічні основи соціально-економічного розвитку суспільства розглянуто в працях зарубіжних та вітчизняних економістів: Д. Белла, М. А. Валудянського, Дж. Гелбрейта, К. Кларка, Дж. Кейнса, М. Д. Кондратьєва, В. В. Леонтєва, К. Маркса, А. Маршала, С. В. Мочерного, А. Сміта, М. І. Туган-Барановського, Й. Шумпетера та інших. Серед опублікованих останнім часом результатів фундаментальних досліджень українських учених стосовно проблем розвитку сільських територій, формування й використання їх ресурсного потенціалу особливою глибиною і широтою охоплення й обґрунтованістю наукових положень виділяються праці В. Г. Андрійчука, О. Г. Булавки, О. М. Бородіної, О. Д. Гудзинського, Б. М. Данилишина, В. С. Дієспєрова, М. І. Долішнього, О. Ю. Єрмакова, В. К. Збарського, М. М. Ігнатенка, Е. М. Лібанової, М. Й. Маліка, М. К. Орлатого, О. І. Павлова, Б. Й. Пасхавера, О. Л. Попової, І. В. Прокопи, А. В. Руснак, В. К. Терещенка, М. А. Хвесика, Л. О. Шепотько, О. В. Шкільова, В. В. Юрчишина та інших. Однак неоднозначність наукових підходів до сутності та структури ресурсного забезпечення сільських територій вимагає подальших досліджень не тільки його природної складової, але й напрямів підвищення ефективності використання соціального та економічного потенціалів. Актуальність проблем розвитку сільських територій на основі ефективного використання їх ресурсного потенціалу обумовила вибір теми дисертаційного дослідження, визначила його мету, структуру і задачі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Навчально-наукового інституту бізнесу Національного університету біоресурсів і природокористування України за темою «Розробка стратегії та практичних рекомендацій удосконалення мотивації праці в системі управління соціально-економічним розвитком сільських територій» (номер державної реєстрації 0112U003007), де автором розроблено пропозиції щодо підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу сільських територій на основі диверсифікації видів їх економічної діяльності та розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційної роботи є наукове обґрунтування теоретико-методичних і практичних засад ефективного використання ресурсного потенціалу сільських територій для формування сприятливих умов життєдіяльності сільського населення.

Відповідно до мети поставлено та вирішено такі наукові задачі:

- узагальнити теоретичні основи ресурсного потенціалу сільських територій з метою уточнення їх сутності та поглибленого розуміння для розробки заходів щодо підвищення ефективності його використання;
- розкрити особливості й ступінь взаємозв'язку основних складових ресурсного потенціалу для обґрунтування стратегічних напрямів розвитку сільських територій регіону;
- розробити методичні підходи щодо комплексного аналізу й оцінки використання ресурсного потенціалу сільських територій з позицій багатовимірних критеріїв і показників його соціально-економічної ефективності;
- проаналізувати соціально-демографічний та економічний потенціал сільських територій з метою визначення їх впливу на рівень життя сільського населення;
- запропонувати шляхи диверсифікації економічної діяльності сільських громад з метою збалансованого розподілу ресурсного потенціалу сільських територій;
- удосконалити механізми розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації як передумови ефективного використання ресурсного потенціалу сільських територій для посилення їх соціальної спрямованості;
- обґрунтувати напрями державної підтримки сільських територій регіону з метою забезпечення їх стійкого розвитку в умовах глобалізації.

Об'єктом дослідження є процес використання ресурсного потенціалу сільських територій.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методичних підходів і практичних проблем щодо підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу сільських територій.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою дисертаційного дослідження є використання діалектичного методу пізнання, системного аналізу сучасних теорій розвитку аграрної економіки, демографії, фундаментальних положень економічної теорії, наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених з проблем формування та використання ресурсного потенціалу сільських територій.

Для досягнення мети та реалізації поставлених задач використовувалися такі загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: історичний і монографічний (для узагальнення теоретико-методичних засад з тематики дослідження, висвітлення поглядів вітчизняних та зарубіжних учених); абстрактно-логічний (для уточнення тлумачень понятійно-категоріального апарату з теми дослідження, формулювання висновків); системно-структурний і порівняльний аналіз (для вдосконалення структури ресурсного потенціалу сільських територій, визначення стану окремих районів у регіональній системі); нормативний (для визначення потреби регіону в об'єктах соціальної інфраструктури); соціологічний (при анкетуванні голів сільських рад, підприємців, сільського населення); експертних оцінок та індексний аналіз (для оцінки рівня забезпеченості об'єктами соціально-культурного призначення та використання ресурсного потенціалу сільських територій); аналітичного вирівнювання (при виявленні закономірностей у зміні виробництва валової продукції сільського господарства); статистичних групувань (при

групуванні районів за кількістю та щільністю населення); кореляційно-регресійний аналіз (для визначення ступеня впливу факторів на рівень народжуваності в сільській місцевості); SWOT-аналіз (при визначенні потенційних можливостей розвитку сільських територій регіону); економічного прогнозування (для обґрунтування перспектив розвитку соціально-демографічного потенціалу та рівня використання ресурсного потенціалу сільських територій регіону) й інші загальноприйняті статистико-економічні методи дослідження.

Інформаційну базу дослідження становили законодавчі та нормативно-правові акти України, матеріали Державної служби статистики України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, Департаменту агропромислового розвитку Херсонської облдержадміністрації, Головного управління статистики в Херсонській області, документи та звіти окремих підприємств, публікації наукових розробок, напрацювання вітчизняних і зарубіжних учених економістів-аграрників та фахівців з проблеми дослідження, результати соціологічних опитувань голів сільських і селищних рад, підприємців, сільського населення, власні дослідження здобувача.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в системному обґрунтуванні ефективного використання ресурсного потенціалу сільських територій у контексті їх соціально-економічного розвитку, зокрема:

вперше:

– розроблено методичний підхід до оцінки рівня ефективного використання ресурсного потенціалу сільських територій, який на відміну від існуючих враховує систему показників соціального та економічного потенціалів, що сприятиме ухваленню управлінських рішень щодо забезпечення високих стандартів життя населення (С. 7);

удосконалено:

– тлумачення поняття «ресурсний потенціал сільських територій» як сукупності взаємопов'язаних між собою ресурсів, ефективного використання яких максимально задовольняє потреби сільського населення в економічних і соціальних благах, що сприяє поглибленню розкриття соціально-економічної сутності досліджуваних понять (С. 6);

– методичні підходи до визначення ступеня неузгодженості рівнів розвитку економічного та соціального потенціалів на основі розширення існуючої системи інтегральних показників з метою розробки заходів щодо їх оптимізації через розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації (С. 13–14);

набули подальшого розвитку:

– пропозиції щодо формування структури ресурсного потенціалу сільських територій, яка на відміну від існуючих доповнена не лише виробничими, земельними, трудовими, матеріально-технічними ресурсами, але й складається з трьох взаємопов'язаних блоків (природно-ресурсного, економічного та соціального) та враховує фінансові, екологічні, рекреаційні, інформаційні, інфраструктурні та інші складові, що дасть змогу підвищити його ефективність використання на мікрорівні (С. 6–7);

– методичні підходи до аналізу соціально-демографічного та економічного потенціалів, які дозволяють визначити їх вплив на рівень життя сільського населення через подальше узгодження та оптимізацію їх рівнів розвитку (С. 8–10);

– обґрунтування механізму створення туристичної мережі садіб у сфері сільського зеленого туризму з метою диверсифікації економічної діяльності сільських громад як одного з напрямів ефективного використання ресурсного потенціалу сільських територій (С. 11–12);

– рекомендації щодо розробки та реалізації перспективних напрямів державної підтримки розвитку сільських територій з урахуванням національних стандартів, які полягають в розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації, диверсифікації сільської економіки, покращенні природного середовища з метою забезпечення стійкого функціонування господарської системи, підвищення рівня та якості життя сільського населення (С. 14).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформовані та обґрунтовані наукові положення, висновки і практичні пропозиції можуть бути використані загальнодержавними та регіональними органами влади при розробці та реалізації відповідних стратегій соціально-економічного розвитку сільських територій, ухваленні ними управлінських рішень щодо активізації аграрного виробництва та альтернативних видів його діяльності, розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації, розбудови соціальної інфраструктури, підвищення рівня життя сільського населення тощо.

Результати дисертаційної роботи було впроваджено в діяльність Департаменту агропромислового розвитку Херсонської облдержадміністрації (акт № 8-700-4/113 від 18.07.2013 р.). Рекомендації здобувача стосовно розвитку сільських територій Херсонської області на основі диверсифікації та сільськогосподарської обслуговуючої кооперації використовуються для проведення навчальних семінарів Приватним підприємством «Сільськогосподарська дорадча служба Південного регіону» (акт № 07-13-4 від 03.04.2013 р.). За участю дисертанта розраховано ефективність терміну окупності вкладень на придбання міні-заводу глибокої переробки молока сільськогосподарським обслуговуючим кооперативом «Марфуша» Скадовського району Херсонської області з метою розширення виробництва та підвищення рівня доходів його членів (акт від 25.08.2013 р.). Теоретичні узагальнення, інформаційно-аналітична база та практичні рекомендації використовуються в навчальному процесі Інституту післядипломної освіти та дорадництва Державного вищого навчального закладу «Херсонський державний аграрний університет» при викладанні курсів «Економіка сільських територій», «Регіональна економіка» для студентів другої вищої освіти економічного напрямку, на курсах підвищення кваліфікації голів сільських і селищних рад (акт № 162/9 від 15.07.2013 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням, у якій викладено авторські розробки щодо ефективного використання ресурсного потенціалу сільських територій в контексті їх соціально-економічного розвитку. Наведені в роботі положення і пропозиції розроблені автором особисто і відображені в його наукових працях.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові дослідження дисертаційної роботи доповідались та обговорювались на: Міжнародній науково-практичній конференції «Наука і освіта 2003» (Дніпропетровськ, 20-24 січня 2003 р.), Всеукраїнській науковій конференції студентів, магістрів та аспірантів (Київ, 19-20 лютого 2003 р.), II Всеукраїнській науково-практичній конференції вчених, викладачів та практичних працівників (Вінниця, 14-15 жовтня 2004 р.), Міжвузівській науково-практичній конференції «Роль і місце фінансово-економічного механізму управління у сфері підприємництва» (Київ, 2 листопада 2006 р.), Науково-практичній конференції молодих учених та студентів «Актуальні проблеми соціальних та економічних процесів в умовах трансформації українського суспільства» (Буча, 27-28 квітня 2010 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Підтримка дорадчих служб та інших аграрних інституцій України в реалізації програм розвитку сільського господарства і сільських територій з використанням польського та європейського досвіду» (Херсон, 4 жовтня 2010 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Антикризовий розвиток соціальних та економічних процесів в умовах глобалізації» (Буча, 20-21 квітня 2011 р.), XII Міжнародній науковій конференції молодих вчених, аспірантів і студентів «Економіка, управління, фінанси: стан, проблеми та перспективи розвитку» (Донецьк, 18-19 квітня 2013 р.), Всеукраїнській студентській науково-практичній Інтернет-конференції «Економіка підприємства: теорія та практика» (Луцьк, 9-11 квітня 2013 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Соціально-економічний розвиток сільських територій» (Бережани, 23-24 травня 2013 р.), II Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених «Актуальні проблеми наук про життя та природокористування» (Київ, 16-18 жовтня 2013 р.), IV Міжнародній науково-практичній конференції «Антикризовий розвиток соціальних та економічних процесів в умовах глобалізації» (Буча, 16 квітня 2014 р.).

Публікації. За матеріалами дисертації опубліковано 17 наукових праць загальним обсягом 4,02 друк. арк., з них 1 колективна монографія (здобувачеві належить 0,56 др. арк.) та 5 одноосібних статей у фахових виданнях України обсягом 1,82 друк. арк., в тому числі 1 – у виданні, включеному до міжнародних наукометричних баз; 1 – у науковому періодичному виданні іншої держави обсягом 0,44 др. арк. та 10 тез доповідей конференцій обсягом 1,2 друк. арк.

Обсяг та структура роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний зміст роботи викладено на 191 сторінці комп'ютерного тексту. Робота містить 18 таблиць, 44 рисунки, 20 додатків. Список використаних джерел налічує 247 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, задачі, об'єкт і предмет дослідження, сформульовано наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено їх апробацію та публікації, особистий внесок здобувача.

В першому розділі «**Теоретико-методичні засади використання ресурсного потенціалу сільських територій**» розглянуто сутність ресурсного потенціалу сільських територій, вдосконалено структуру, розкрито методичні підходи комплексного аналізу й оцінки ефективності його використання.

У результаті теоретичних узагальнень встановлено, що «сільська територія» – це історично сформована системна сукупність, що має адміністративно-територіальну приналежність та поєднує в собі взаємопов'язані три підсистеми: економічну, соціальну, екологічну, в якій саме соціальна складова виступає критерієм її розвитку й функціонує заради задоволення потреб сільського населення та формування сприятливих умов для його життєдіяльності.

Враховуючи зміни в підходах до розуміння сутності «соціально-економічний розвиток», «сільська територія», «потенціал» обґрунтовано, що ресурсний потенціал сільських територій – це сукупність взаємопов'язаних первинних (природних, економічних, соціальних) та вторинних (виробничих, трудових, фінансових, екологічних та ін.) ресурсів, використання яких забезпечує можливість одержання як економічного, так і соціального ефекту з метою підвищення добробуту сільського населення.

В дисертаційній роботі з'ясовано, що задоволення поточних потреб населення, підвищення рівня його життя вирішальним чином залежить від соціально-економічного розвитку суспільства зокрема, та ефективного функціонуванню економічної системи країни в цілому. В процесі дослідження встановлено, що соціально-економічний розвиток суспільства (вперше трактування цього поняття з'являється в ХІХ ст., в Україні – в 90-х рр. ХХ ст.) слід розглядати з позиції цивілізаційного підходу, який включає в себе формаційний підхід як складову соціальної причинності певних етапів історичного процесу.

Ретроспективний аналіз структури ресурсного потенціалу дозволяє зробити висновок, що це складна динамічна система, яка має певні особливості, характеризується зміною пропорцій і зв'язків між її складовими (рис. 1). Сформована нами структура ресурсного потенціалу сільських територій, на відміну від інших, поділяється на три основні блоки: природно-ресурсний, економічний та соціальний потенціали, що дає можливість більш ґрунтовно дослідити соціально-економічну його складову з метою підсилення соціальної спрямованості розвитку сільських територій.

Встановлено, що у наукових працях вітчизняних та зарубіжних вчених ґрунтовно висвітлено лише природно-ресурсний та екологічний потенціали, частково – економічний, а соціальна складова ресурсного потенціалу залишається недостатньо дослідженою й науково обґрунтованою.

Виходячи з цього, нами удосконалено методичні підходи до комплексного аналізу й оцінки використання ресурсного потенціалу сільських територій, які на відміну від існуючих, доповнені соціальним та економічним блоком показників. На цій основі у дисертаційній роботі розраховано прогнозні значення рівня ефективного використання ресурсного потенціалу в контексті соціально-економічного розвитку сільських територій.

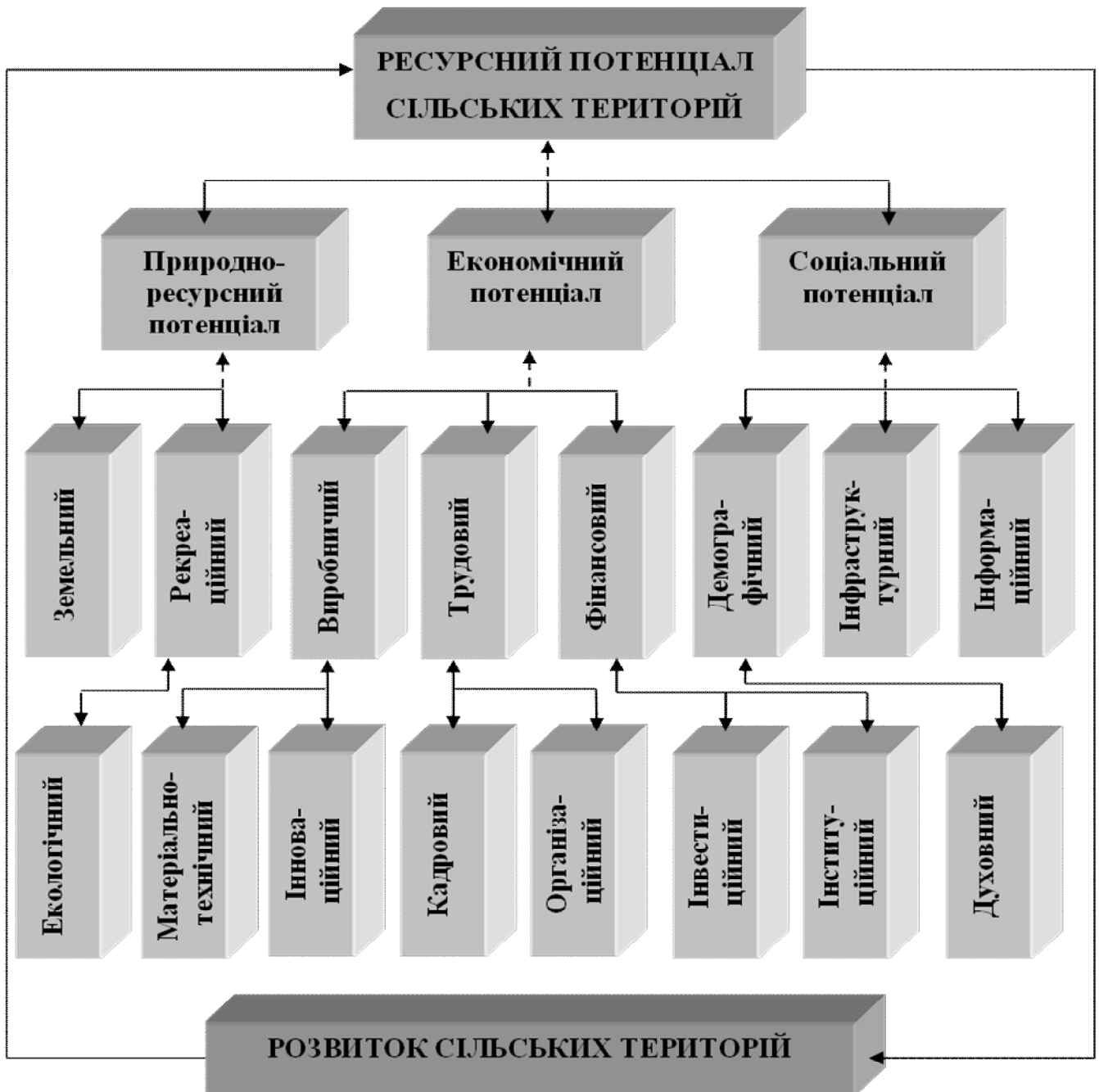

Рис. 1. Структура ресурсного потенціалу сільських територій

Оскільки на державному та міжнародному рівнях існують різні методики обчислення показників оцінки використання ресурсного потенціалу, які мають певну розмірність, пропонуємо застосувати метод таксономічного показника багатомірного статистичного аналізу, який передбачає перехід до однакових характеристик. Тобто кожний блок показників певного району (Y_{ij}) може набувати значення від $Y_{ij}=0$ (що відповідає найгіршому рівню використання ресурсного потенціалу сільських територій) до $Y_{ij}=1$ (відповідає найкращому рівню його використання). Одержані за допомогою описаного методу інтегральні характеристики показників ресурсного потенціалу сільських територій регіону дозволяють проводити їх ранжування для виявлення диспропорцій у територіальній системі конкретного утворення та здійснювати подальшу оптимізацію.

У другому розділі «Сучасний стан та ефективність використання ресурсного потенціалу сільських територій регіону» проаналізовано стан соціально-демографічного, економічного потенціалів як основних складових ресурсного потенціалу сільських територій регіону, розраховано забезпеченість їх матеріальними благами та об'єктами соціально-культурного призначення, оцінено вплив ресурсного потенціалу на рівень життя сільського населення.

Результати наших досліджень визначають сучасну демографічну ситуацію як гостро кризову, яка може становити серйозну загрозу відтворенню селянства як у регіоні, так і країні в цілому. Встановлено, що за останні 40 років чисельність сільського населення Херсонської області зменшилася на 57,6 тис. осіб (12,1 %), кількість сільських населених пунктів скоротилася від 790 до 658 (на 17 %), середня людність одного району зменшилася від 26,5 тис. до 23,3 тис. жителів (на 12 %).

Проведене групування районів за щільністю населення показало, що особливістю розселення в Херсонській області є локалізація міського та сільського населення в придніпровських, приміських та причорноморських районах. Також регіон має найменшу густоту сіл і щільність населення (2 села на 100 км² та 15 осіб/км²), що може призвести до прискорення процесів депопуляції сільського населення та деградації й поступового вимирання сіл у непривабливих для життя районах Херсонської області.

На основі розробленої нами багатофакторної регресійної моделі з'ясовано, що на формування соціально-демографічного потенціалу сільських територій Херсонської області великою мірою впливає рівень народжуваності населення. Результати показали, що найменше впливає на результативний показник рівень охоплення дітей дошкільними закладами та заробітної плати (тобто батьки не вважають низьку заробітну плату або взагалі її відсутність і недостатнє забезпечення дитячими садками сільського населеного пункту перешкодою для народження дітей), а найбільше – рівень захворюваності сільського населення та наявність чоловіків у сільській місцевості (тобто більше народжують дітей неблагополучні та асоціальні сім'ї).

У результаті дослідження з'ясовано, що через низький рівень заробітної плати та доходів сільського населення (у 2013 р. Херсонська область посідала 2 місце серед інших областей України за найнижчим рівнем середньомісячної заробітної плати та 5 – за найменшими доходами) зростають як внутрішні, так і зовнішні міграційні потоки. За таких обставин, найбільшого скорочення зазнало населення в Генічеському, Бериславському, Новотроїцькому, Цюрупинському районах Херсонської області (2–3 особи в день), а привабливими для проживання населення є Голопристанський та Скадовський райони.

Для підвищення рівня соціально-демографічного потенціалу нами обґрунтовується необхідність не лише зменшення рівня безробіття та міграції шляхом створення додаткових робочих місць, оптимального збалансування статевікової структури, збільшення тривалості життя за рахунок профілактики та своєчасного лікування хвороб, доступності медичних послуг для всіх верств населення, а й надання фінансової допомоги сім'ям у вигляді субсидій на житло, грантів на освіту, організації клубів взаємодопомоги та самореалізації людини, відкриття центрів фізичної та психологічно-духовної реабілітації.

З метою ефективного використання ресурсного потенціалу сільських територій регіону нами розраховано інтегральний індекс забезпеченості соціальними об'єктами (рис. 2).

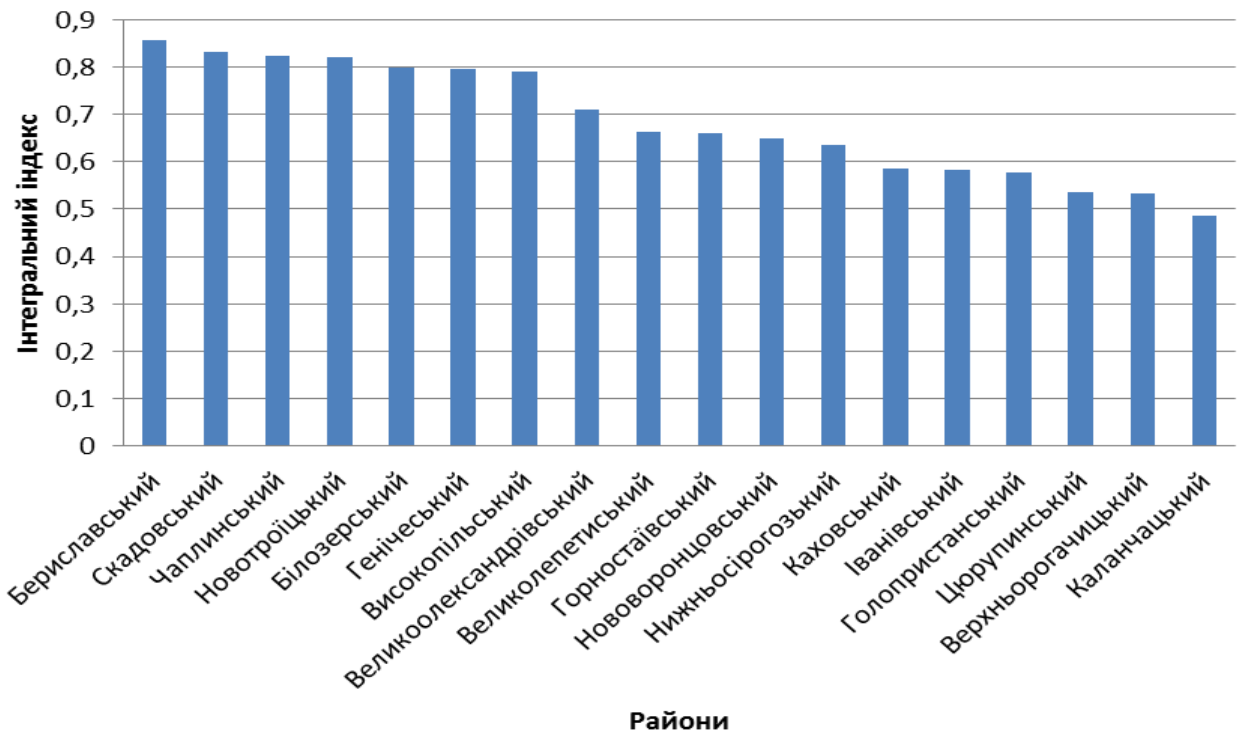

Рис. 2. Ранжування районів Херсонської області за інтегральним індексом забезпеченості сільського населення об'єктами соціально-культурного призначення, 2013 р.

При цьому встановлено, що для Херсонської області характерною є значна диференціація районів за рівнем соціального розвитку, де інтегральний індекс вважається вище від середнього (0,685), тобто соціальні об'єкти в переважній більшості є доступними для сільських жителів. Проте якість послуг залишається низькою через нестачу кваліфікованих кадрів і незадовільний матеріально-технічний стан цих об'єктів.

За результатами проведеного нами SWOT-аналізу соціально-економічного розвитку сільських територій регіону, Херсонщина вирізняється найбільшою в Україні землезабезпеченістю та розораністю сільськогосподарських угідь, унікальним рекреаційним потенціалом і можливостями для розвитку сільського зеленого туризму, переважаючим аграрним виробництвом. Водночас існують такі загрози сільських територій, як одноманітність агроландшафтів, деградація земель, неефективне їх використання, слабка диверсифікація виробництва, зменшення доходів і рівня життя сільського населення.

У результаті дослідження сучасного стану економічного потенціалу сільських територій регіону встановлено, що за обсягами виробництва овочевої продукції (томати, цибуля, перець солодкий, кабачки, баклажани) Херсонська область із року в рік займає перше місце серед областей України. В 2013 р. зібрано 1285,7 тис. т овочів, що є найбільшим урожаєм за період від 1940 року. Крім того, зернове виробництво є провідною галуззю рослинництва Херсонської області (займає

5 місце серед інших областей), де основними культурами залишаються пшениця, ячмінь та кукурудза. В області вдалося не тільки зупинити падіння, але й стабілізувати кількісні показники зборів урожаю плодів, ягід та винограду.

На основі проведених нами розрахунків показників блоку економічного потенціалу, які значно впливають на рівень ефективності ресурсного потенціалу сільських територій регіону, виявлено зростання обсягів виробництва валової сільськогосподарської продукції, показників прибутку, продуктивності праці, фондоозброєності та деяких інших (табл. 1). Проте, незважаючи на це, простежується значне зниження рівня життя населення, його доходів, насамперед через найнижчу заробітну плату в сільському господарстві.

Таблиця 1

Динаміка показників блоку економічного потенціалу сільських територій у Херсонській області

Показники	Роки					
	2009	2010	2011	2012	2013	2013 до 2009, %
Валова продукція (у постійних цінах 2010 р.), млн грн, у т.ч.	7819,1	7911,9	8142,3	9964,3	8334,2	106,6
- рослинництва	6028,4	6096,7	6327,1	8113,4	6351,3	105,4
- тваринництва	1790,7	1815,2	1815,2	1850,9	1982,9	110,7
Вартість основних засобів у сільському господарстві, млн грн	4731,9	5413,0	5990,0	6023,0	5541,0	117,1
Площа сільськогосподарських угідь, тис. га	1971,1	1970,6	1970,7	1969,5	1968,4	99,7
Кількість зайнятого населення у сільському господарстві, тис. осіб	233,5	224,0	224,8	221,1	219,7	94,1
Валова продукція, тис. грн в розрахунку на:	396,7	401,5	413,2	505,9	423,4	106,7
- 100 га с.-г. угідь, - одного зайнятого в сільському господарстві	33,49	35,32	36,22	45,07	37,93	113,3
Роздрібний товарооборот підприємств, млн грн	794,0	809,0	914,0	1029,0	933,0	117,5
Прибуток від реалізації сільськогосподарської продукції, млн грн	12266	15114	12151	16353	14007	114,2
Рівень рентабельності сільськогосподарської продукції, %	15,5	15,9	18,7	24,4	10,4	- 5,1
Продуктивність праці в сільськогосподарському виробництві, тис. грн	340,0	361,2	406,6	465,4	424,7	124,9
Фондовіддача, грн	25,9	27,9	20,3	27,2	25,3	97,7
Фондоозброєність, тис. грн	20,27	24,17	26,65	27,24	25,22	124,4
Інвестиції в основний капітал на одну особу, млн грн	3929,0	2087,0	1683,8	2836,8	2581,5	65,7

Результати дослідження свідчать, що частка господарств населення у виробництві продукції сільського господарства Херсонської області в 2013 р. становила 60,8 %, кількість виробленої ними продукції зернових культур, картоплі, овочів, плодів, ягід та винограду є набагато вищою, ніж у сільськогосподарських підприємств, окрім виробництва соняшнику. Тому така форма господарств більш пристосована до сучасних кризових умов аграрного сектора та має меншу долю ризику.

Проведений нами аналіз показника споживання продуктів харчування сільськими жителями свідчить про його зростання до 2012 р., а в наступні роки – зменшення споживання м'ясомолочної продукції та фруктів, що створює продовольчу небезпеку для сільських сімей. При цьому одне сільське домогосподарство в Херсонській області витратило на продукти харчування більше половини сімейного бюджету, а в майбутньому буде витратити близько 80 %, що набагато перевищує показник зарубіжних країн (7–20 %). Більше того, враховуючи в 2015 р. зниження курсу гривні (на 45 %) та значний ріст споживчих цін (на 21,8 %), рівень реальних доходів селян знизився на 20–30 %, а за прогнозами аналітиків на 2016 р. – він ще знизиться на 15–20 %. Через таку ситуацію, потреби сільського населення в продовольчих товарах, відпочинку та інших послугах залишаються незадоволеними. Тому, враховуючи наявний ресурсний потенціал сільських територій Херсонщини, основною альтернативою зростанню безробіття та зниженню рівня життя сільського населення можна вважати розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації та диверсифікацію економічної діяльності сільських громад, зокрема сільський зелений туризм.

У третьому розділі **«Напрями підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу сільських територій»** розкрито шляхи удосконалення механізму державної підтримки соціально-економічного розвитку сільських територій, обґрунтовано підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу сільських територій на основі розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації та диверсифікації економічної діяльності сільських громад з метою посилення соціальної спрямованості.

Виходячи з того, що обсяги та структура державного фінансування розвитку сільських територій Херсонської області не в повній мірі відповідає його потребам, нами запропоновано їх оптимізувати за такими пріоритетними для регіону напрямками: меліорація земель, будівництво індивідуального житла, розбудова соціальної інфраструктури, підтримка малого підприємництва, зокрема сільського зеленого туризму, страхові виплати аграрним підприємствам, компенсація на придбання та оновлення сільськогосподарської техніки тощо.

З метою подолання монофункціональності сільських територій регіону, обґрунтовано стратегію розширення несільськогосподарських видів діяльності (сільський та екологічний туризм, переробні галузі, народні промисли), що дасть можливість підвищити рівень доходів сільського населення та ефективність використання ресурсного потенціалу.

Виходячи з природних умов Херсонської області, досліджено шляхи підвищення ефективності використання рекреаційного потенціалу. Для цього встановлено основні обмежувальні фактори розвитку сільського зеленого туризму в

регіоні, а саме: надмірний податковий тиск, низька доступність кредитів, недостатня законодавчо-правова, фінансова та інформаційно-консультаційна підтримка органами влади, незадовільний стан соціальної інфраструктури на селі.

На основі проведеного нами опитування власників садиб (близько 200 осіб) Херсонської області, з'ясовано основні мотиви їх діяльності: забезпечення достатнього й стабільного доходу (92,0 %), привабливе розташування власного господарства з природничими, культурними та історичними об'єктами (83,6 %), спосіб самореалізації (78,5 %), підвищення інтересу до відпочинку на селі (58,2 %), особиста свобода і незалежність (44,6 %), можливість використати наявну базу для організації ночівлі (31,0 %), розширення кола спілкування (21,6 %).

Здобувачем удосконалено механізм створення туристичної мережі у сфері зеленого туризму, який передбачає використання зовнішніх та внутрішніх джерел фінансування, екологічність туристичних послуг, розвиток соціальної інфраструктури сільської місцевості, розробку комплексу розваг, які б вирівняли сезонність надання туристичних послуг. У результаті його реалізації, як свідчать наші розрахунки, при зростанні обсягів туристичного попиту в сфері сільського зеленого туризму на Херсонщині кількість садиб може збільшитися на 40 %, забезпеченість новими робочими місцями – в середньому від 1,0 тис. осіб на рік, поповнення місцевих бюджетів – приблизно до 2,0 млн грн за рахунок сплати відповідних податків за незмінних інших умов (табл. 2).

Таблиця 2

Прогнозні показники надання послуг сільського зеленого туризму за сезон* у Херсонській області до 2020 р.

Показники	Роки	
	2013	2020
	факт	прогноз
Кількість садиб, од.	48	69
Обсяг туристичного попиту всього, тис. осіб, у т.ч.	11,0	42,2
– на 1 садибу, осіб	229	612
Кількість зайнятих всього, осіб, у т.ч.	432	1035
– постійно зайняті на 1 садибі	2	4
– тимчасово зайняті (проведення екскурсій, розважальних заходів та ін. атракцій) на 1 садибі	7	11
Мінімальна заробітна плата, грн	1147	1650
Середньомісячна заробітна плата, грн	1806	3250
Прибуток 1 садиби, тис. грн	16,4	31,0
Відрахування до місцевих бюджетів, всього в середньому, тис. грн, у т.ч.	395,7	1655,4
– суб'єктами підприємницької діяльності	66,2	85,6
– найманими робітниками	329,5	1569,8

* сезон – 6 весняно-літніх місяців

У результаті досліджень доведено відсутність чіткої узгодженості між показниками розвитку рівня соціального та економічного потенціалів, що свідчить про недосконалість системи стратегічного управління, слабкість її зв'язку з плануванням соціально-економічного розвитку сільських територій Херсонської області. На основі запропонованої нами методики розрахунку інтегрального

показника, визначено рівень використання ресурсного потенціалу сільських територій Херсонської області, який за останні 6 років мав хвилеподібний характер і в 2013 р. становив майже 87 %. При цьому розроблений нами прогноз за існуючих умов до 2022 р. вказує на його зменшення до 67 % (табл. 3).

Таблиця 3

Прогнозні значення та динаміка рівня використання ресурсного потенціалу сільських територій Херсонської області, %

Показники	Роки						Прогноз оптимістичний		Прогноз за існуючих умов	
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2020	2022	2020	2022
Рівень використання потенціалу	88,5	85,8	84,0	88,0	89,5	86,8	83,7	84,6	70,3	67,0
Темпи зростання	-	96,9	97,9	104,8	101,7	97,0	96,4	101,1	81,0	95,3

Згідно з нашими розрахунками, вищим рівнем розвитку соціального потенціалу (РПСП) сільських територій Херсонської області характеризуються Великолепетиський, Великоолександрівський та Верхньорогачицький райони. До групи районів з низьким можна віднести: Білозерський, Голопристанський, Цюрупинський. Показники РПСП цієї групи районів не тільки не досягли величини середньорайонного значення, але й мали одні з найнижчих значень цього показника серед усієї сукупності. У районах, де відсутня чітка концепція розвитку соціальної сфери у місцевих органах влади, значення показника РПСП мають значні коливання за цей період. Така ситуація спостерігається в Бериславському, Генічеському та Скадовському районах (рис. 3).

Рис. 3. Рівень розвитку соціального потенціалу сільських територій по районах Херсонської області, 2013 р.

Рівень диференціації сільських територій регіону за показником розвитку економічного потенціалу (РЕП) набагато вищий, ніж за значеннями РПСП. Так, досить однорідна група районів за рівнем економічного розвитку вище середнього: Білозерський, Новотроїцький, Чаплинський та Цюрупинський райони. Група районів з рівнем економічного розвитку нижче середнього є неоднорідною.

Показники РРЕП районів цієї групи нестійкі, динамічні, тому не можуть бути однозначно інтерпретовані (рис. 4).

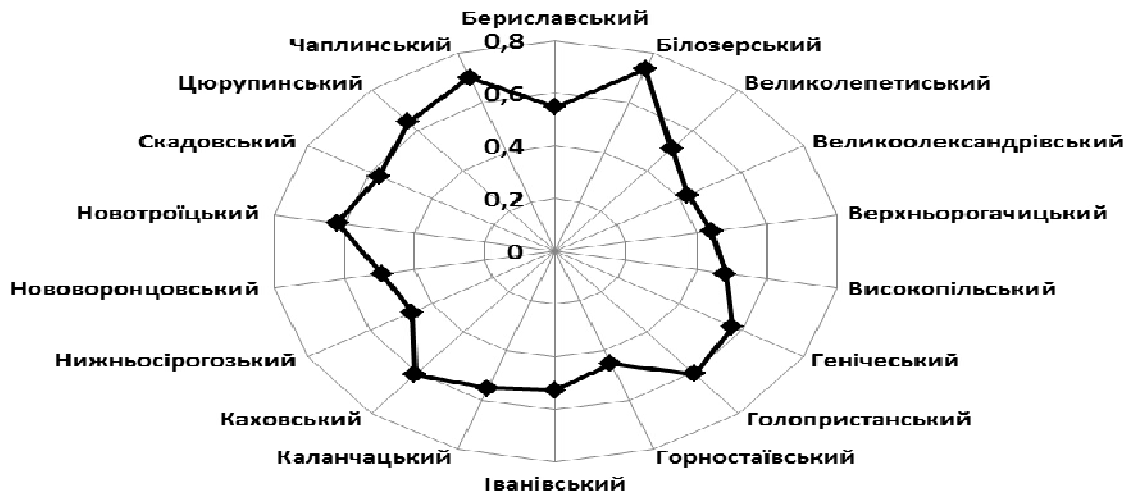

Рис. 4. Рівень розвитку економічного потенціалу сільських територій по районах Херсонської області, 2013 р.

Встановлено, що пропозицію на ринку молока в регіоні на три чверті формують господарства населення. Проте, за нашими розрахунками, вигідніше об'єднуватися в сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи з метою вирішення питань просування продукції на організований аграрний ринок, технічної підтримки, стабільного доходу та покращення їх рівня життя.

На основі факторного методу аналізу визначено, що між рівнем використання ресурсного потенціалу сільських територій Херсонської області та групою факторів, що досліджувалися, існує досить тісний і високий прямий зв'язок ($r=0,9247$). Рівняння множинної регресії в даному випадку має вигляд формули 1:

$$y = 158,468 + 0,338x_1 + 0,807x_2 + 37,099x_3 + 0,005x_4 + 1,493x_5, \quad (1)$$

де y – це рівень використання ресурсного потенціалу сільських територій, %; x_1 – кількість сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, од.; x_2 – рівень зайнятості сільського населення, %; x_3 – інтегральний індекс розвитку соціальної інфраструктури; x_4 – вартість основних засобів у сільському господарстві, млн грн; x_5 – рівень рентабельності сільськогосподарської продукції, %.

Множинний коефіцієнт детермінації ($d=0,855$) вказує на те, що, в цілому за останнє десятиріччя 85,5 % варіацій рівня використання ресурсного потенціалу обумовлено впливом факторів, включених у наведену виробничу функцію.

Таким чином, розвиток кооперативного руху та підтримка його з боку держави є необхідною передумовою розвитку сільських територій в контексті підвищення ефективності використання їх ресурсного потенціалу. Оскільки саме сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи дають змогу дрібному виробнику отримати дотації, субсидії, кредитну підтримку, оптимізувати витрати на придбання засобів виробництва, проведення окремих технологічних операцій, здійснення маркетингових досліджень з метою покращення їх господарської діяльності, підвищення доходів та рівня життя.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі теоретично узагальнено та запропоновано практичні рекомендації щодо соціально-економічного розвитку сільських територій на основі ефективного використання їх ресурсного потенціалу. Одержані в процесі дослідження результати свідчать про досягнення визначеної мети, вирішення поставлених задач, а також дають можливість сформулювати висновки та внести наступні пропозиції:

1. На основі систематизації та уточнення категорій «соціально-економічний розвиток», «сільські території», «потенціал» розкрито сутність поняття “ресурсний потенціал сільських територій”. Встановлено, що ресурсний потенціал сільських територій являє собою сукупність первинних і вторинних ресурсів, які можуть ефективно забезпечити процес виробництва сільськогосподарської продукції з метою задоволення матеріальних і духовних потреб населення.

2. Уточнено структуру ресурсного потенціалу сільських територій на мікрорівні, в якій підтверджено доцільність систематизації складових природно-ресурсного потенціалу та доповнення її економічним та соціальним блоками. Виявлено, що ці складові тісно взаємопов’язані, а значення їх показників суттєво впливають на ефективність використання ресурсного потенціалу сільськими громадами.

3. Узагальнення методичних підходів до оцінки рівня використання ресурсного потенціалу сільських територій та його ефективності дало змогу вдосконалити існуючу систему показників, підсилюючи тим самим їхню соціальну роль у сучасних умовах, а саме запропоновано визначати відповідний інтегральний індекс за допомогою таксономічного методу, який передбачає перехід до однакових характеристик його значень. Це сприятиме уточненню та удосконаленню напрямів державної підтримки розвитку сільських територій.

4. Проведені дослідження свідчать, що ефективність використання ресурсного потенціалу сільських територій великою мірою залежить від розвитку його соціально-демографічних та економічних складових. Незважаючи на позитивні зрушення в сільськогосподарському виробництві регіону (обсяг валової продукції має стійку тенденцію до зростання; частка області у виробництві овочевої продукції є найвищою в країні), негативні структурні процеси призвели до погіршення інших показників економічної ефективності, а також до зменшення доходів і зниження рівня життя сільського населення.

За результатами кореляційно-регресійного аналізу рівня народжуваності в досліджуваному регіоні, нами було виявлено, що найменше впливає на результативний показник – охоплення дітей дошкільними закладами та рівень заробітної плати, а найбільше – рівень захворюваності сільського населення та наявність чоловіків у сільській місцевості. Виходячи з цього розроблено напрями щодо формування стратегії розвитку соціальної сфери сільських територій Херсонської області, які спрямовані на збереження людського потенціалу шляхом зменшення рівня безробіття, підвищення доходів сільського населення та реформування медичного обслуговування.

5. В результаті проведеного моніторингу сільських територій з'ясовано необхідність розвитку несільськогосподарських видів діяльності, зокрема сільського зеленого туризму. Запропонований нами механізм створення туристичної мережі дозволить підвищити використання ресурсного потенціалу сільських територій регіону в середньому до 4 % за 7-річний період, створити більше 1,0 тис. робочих місць на рік, підвищити доходи сільського населення майже вдвічі, збільшити відрахування до місцевих бюджетів від 1,6 млн грн, покращити рівень забезпеченості соціальними об'єктами від значення розрахованого нами інтегрального індексу 0,7 до 0,85.

6. Розроблено методичний підхід до визначення ступеня неузгодженості рівнів розвитку економічного та соціального потенціалів сільських територій. За результатами практичного застосування цього підходу встановлено, що немає чіткої узгодженості між вищезазначеними рівнями, що свідчить про неефективне використання ресурсного потенціалу, а також недосконалість прийняття управлінських рішень щодо розвитку сільських територій. Тому для вирішення цієї проблеми, а саме оптимізації рівнів розвитку територіальних утворень, пропонуємо забезпечити здійснення напрямів розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації як передумови підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу сільських територій: внесення змін до законодавчих актів у частині визначення обслуговуючих кооперативів як неприбуткових організацій; всебічну (фінансова, організаційна, інформаційна та ін.) підтримку їх державою; формування кваліфікованих працівників (менеджерів, економістів, бухгалтерів) та лідерів, які братимуть участь у розбудові кооперації на селі; популяризація кооперативної ідеї на державному й місцевому рівнях. У центрі такого реформування має бути сільський житель, забезпечення якому гідних умов життя за європейськими стандартами повинно стати головним пріоритетом нової державної політики України.

7. Обґрунтовано перспективні напрями державної підтримки розвитку сільських територій, які передбачають: підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва, створення нових робочих місць, зростання доходів селян, збільшення обсягів фінансування соціальної сфери, кількісне та якісне покращення надання соціальних послуг, збільшення надходжень від сільського зеленого туризму і сільськогосподарської обслуговуючої кооперації до місцевих бюджетів, інформаційне забезпечення учасників ринку, в тому числі надання консультаційних послуг дорадчими службами, впровадження заходів антикорупційної політики на всіх ієрархічних рівнях.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія:

1. Формування системи забезпечення сталого розвитку сільських територій: [монографія] / В. К. Терещенко, Н. В. Морозюк, О. Б. Бурова та ін. – Ніжин: ПП Лисенко М. М., 2013. – 316 с. (18,3 др. арк., особисто автору належить 0,6 др. арк.:

розглянуто особливості розміщення та формування соціально-демографічного потенціалу сільських територій Херсонської області).

Статті у наукових фахових виданнях:

2. Левіна (Бурова) О. Б. Особливості формування та функціонування сільської освітянської мережі / О. Б. Левіна (Бурова) // Таврійський науковий вісник. – 2005. – Вип. 37. – С. 268–274.

3. Левіна (Бурова) О. Б. Демографічні аспекти сільської поселенської мережі / О. Б. Левіна (Бурова) // Вісник Харківського національного аграрного університету. Серія: Економіка АПК і природокористування. – 2006. – № 3. – С. 154–158.

4. Бурова О. Б. Основні напрями державного фінансування сільських територій / О. Б. Бурова // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. – 2013. – Вип. 181, ч. 1. – С. 155–161.

5. Бурова О. Б. Теоретичні основи розвитку сільських територій / О. Б. Бурова // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. – 2013. – Вип. 181, ч. 6. – С. 263–269.

6. Бурова О. Б. Особливості розвитку сільського зеленого туризму в Херсонській області України / О. Б. Бурова // Вчені записки Університету «КРОК». – 2013. – Вип. 34. – С. 256–261 (Видання включено до міжнародних наукометричних баз).

Стаття у науковому періодичному виданні іншої держави:

7. Бурова О. Б. Зеленый туризм как перспективное направление развития сельских территорий Украины (на примере Херсонской области) / О. Б. Бурова // Маркетинг МВА. Маркетинговое управление предприятием. – 2014. – Вып. 1, т. 5. – С. 31–45.

Матеріали конференцій:

8. Левіна (Бурова) О. Б. Зовнішньоекономічні відносини в умовах глобалізації та регіоналізації / О. Б. Левіна (Бурова), В. Б. Ширенко // Наука і освіта 2003: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., м. Дніпропетровськ, 20-24 січ., 2003 р. – Дніпропетровськ, 2003. – Т. 20. – С. 50–51.

9. Левіна (Бурова) О. Б. Генезис малого бізнесу в Україні / О. Б. Левіна (Бурова): матеріали Всеукр. наук. конф. студентів, магістрантів та аспірантів [«Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи»], (м. Київ, 19-20 лют. 2003 р.). – К., 2003. – Т. 2. – С. 72–74.

10. Левіна (Бурова) О. Б. Проблеми відновлення адміністративно-територіального устрою в сільській місцевості / О. Б. Левіна (Бурова): матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. вчених, викладачів та практичних працівників, м. Вінниця, 14-15 жовт. 2004 р. – Вінниця, 2004. – С. 439–440.

11. Левіна (Бурова) О. Б. Сучасний стан фінансування соціальної сфери села в умовах самоврядування / О. Б. Левіна (Бурова): матеріали міжвузівської наук.-практ. конф. [«Роль і місце фінансово-економічного механізму управління у сфері підприємництва»], (м. Київ, 22 квіт. 2006 р.). – К., 2006. – С. 80–83.

12. Бурова О. Б. Шляхи поліпшення якості освіти у навчальних закладах сільської місцевості на прикладі Херсонської області / О. Б. Бурова: матеріали наук.-практ. конф. молодих вчених та студентів [«Актуальні проблеми соціальних та економічних процесів в умовах трансформації українського суспільства»], (м. Буча, 27-28 квіт. 2010 р.). – Буча, 2010. – С. 73–75.

13. Бурова О. Б. Антикризові заходи щодо поліпшення якості надання сільської освіти на прикладі Херсонської області / О. Б. Бурова: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. [«Антикризовий розвиток соціальних та економічних процесів в умовах глобалізації»], (м. Буча, 20-21 квіт. 2011 р.). – Буча, 2011. – С. 23–24.

14. Бурова О. Б. Особливості розміщення сільських територій Херсонської області / О. Б. Бурова: матеріали XII Міжнар. наук. конф. молодих вчених, аспірантів і студентів [«Економіка, управління, фінанси: стан, проблеми та перспективи розвитку»], (м. Донецьк, 18-19 квіт. 2013 р.) – Донецьк, 2013. – Ч. II. – С. 30–32.

15. Бурова О. Б. Від джерел розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації до сучасності / О. Б. Бурова // Всеукр. студ. наук.-практ. Інтернет-конф. [«Економіка підприємства: теорія та практика»], (м. Луцьк, 15 берез. 2013 р.): тези доп. – Луцьк, 2013. – С. 16–18.

16. Бурова О. Б. Напрями державного регулювання розвитку сільських територій Херсонської області / О. Б. Бурова // II Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених [«Актуальні проблеми наук про життя та природокористування»], (м. Київ, 16-18 жовт. 2013 р.): тези доп. – К., 2013. – С. 71–72.

17. Бурова О. Б. Основні проблеми розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в Херсонській області / О. Б. Бурова: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. [«Антикризовий розвиток соціальних та економічних процесів в умовах глобалізації»], (м. Буча, 16 квіт. 2014 р.). – Буча, 2014. – С. 13–15.

АНОТАЦІЯ

Бурова О. Б. Ресурсний потенціал сільських територій та ефективність його використання. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Національний університет біоресурсів і природокористування України, Київ, 2015.

У дисертаційній роботі розроблено теоретико-методичні засади та практичні рекомендації щодо ефективного використання ресурсного потенціалу сільських територій регіону. Обґрунтовано соціально-економічну сутність ресурсного потенціалу сільських територій, визначено та доповнено його структуру.

Проаналізовано сучасний стан соціально-демографічного, економічного потенціалів сільських територій, що дозволило здійснити оцінку узгодженості між ними та спрогнозувати рівень використання ресурсного потенціалу при наявних

умовах. Розраховано інтегральний індекс забезпеченості сільського населення об'єктами соціально-культурного призначення. Розроблено рекомендації щодо розвитку сільського зеленого туризму як передумови ефективного використання ресурсного потенціалу сільських територій. На підставі результатів проведеного дослідження обґрунтовано напрями державної підтримки розвитку сільських територій регіону з урахуванням європейських стандартів на основі диверсифікації економічної діяльності сільських громад і розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації.

Ключові слова: сільська територія, ресурсний потенціал сільських територій, економічний потенціал, соціальний потенціал, соціально-економічний розвиток сільських територій, сільськогосподарське виробництво, диверсифікація, сільський зелений туризм, сільськогосподарська обслуговуюча кооперація, державна підтримка.

АННОТАЦИЯ

Бурова О. Б. Ресурсный потенциал сельских территорий и эффективность его использования. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины, Киев, 2015.

В диссертационной работе разработаны теоретико-методические основы и практические рекомендации относительно эффективного использования ресурсного потенциала сельских территорий региона. Обоснована социально-экономическая сущность ресурсного потенциала сельских территорий, определена и дополнена его структура.

Проанализировано современное состояние социально-демографического, экономического потенциалов сельских территорий, что позволило осуществить оценку согласованности между ними и спрогнозировать уровень использования ресурсного потенциала при имеющихся условиях. Рассчитан интегральный индекс обеспеченности сельского населения объектами социально-культурного назначения. Разработаны рекомендации по развитию сельского зеленого туризма, который является предпосылкой эффективного использования ресурсного потенциала сельских территорий. По результатам проведенного исследования обоснованы направления государственной поддержки развития сельских территорий региона с учетом европейских стандартов на основе диверсификации экономической деятельности сельских общин и развития сельскохозяйственной обслуживающей кооперации.

Ключевые слова: сельская территория, ресурсный потенциал сельских территорий, экономический потенциал, социальный потенциал, социально-экономическое развитие сельских территорий, сельскохозяйственное производство, диверсификация, сельский зеленый туризм, сельскохозяйственная обслуживающая кооперация, государственная поддержка.

ANNOTATION

Burova O. B. Resource potential of rural areas and the efficiency of its use. – Manuscript.

The dissertation to obtain a scientific degree of the candidate of economic sciences on speciality 08.00.03 – economy and management of the national economy. – National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, 2015.

In this dissertation theoretical and methodological principles and practical recommendations for the effective use of the resource potential of rural areas of the region are developed. Social and economic essence of the resource potential of rural areas is justified; its structure is defined and supplemented.

As a result of theoretical generalizations it has been proved that the category of "resource potential of rural areas" is a set of primary (natural, economic, social) and secondary (manufacturing, labor, financial, environmental and other) resources, effective use of which best satisfies the needs of the rural population in the economic and social benefits.

The structural model of the resource potential of rural areas at the micro level has been formed; this model is confirmed by the feasibility of systematization of the components of natural and resource potential and its supplementations with economic and social units. It is revealed that components of these units are closely interrelated and significantly affect the efficient use of the resource potential of rural communities.

The current state of socio-demographic, economic potential is analyzed; and the effect of the resource potential on the living standards of the rural population is evaluated, which allowed us to predict the level of its use under the existing conditions.

Based on the results of our calculations of the unit of economic potential indicators, which significantly affect the level of efficiency of the resource potential of rural areas of the region, the output growth of gross agricultural production, profit, productivity, assets and some other tendencies were detected. However, despite this, there is a significant reduction of living standards, incomes of the population, especially for the lowest wage in agriculture.

The results of the research suggested the methodological approaches to assessing the level of efficiency of resource potential with the aim of increasing social orientation of rural development based on the algorithm of consistency between the levels of development of social and economic potentials.

The held grouping of districts by population density showed that the feature of the settlement in the Kherson region is the localization of urban and rural population in the Dnieper, suburban and Black Sea areas.

On the basis of correlation and regression analysis of fertility in the study area, we found that the coverage of children with preschool establishments and wages level in the region affect the effective index least of all, and the incidence of rural population and the presence of men in rural areas affect it most.

On this basis the approaches to the formation of strategy of social development of rural territories of the Kherson region has been developed; its activities are aimed at preserving human potential by reducing unemployment and reforming health care in rural areas.

The integral index of the rural population by socio-cultural destination for its optimization has been calculated. Taking into account peculiarities of the studied region, Kherson region, the recommendations for the development of rural eco-tourism as a prerequisite for effective use of the resource potential of rural areas have been developed.

The conducted SWOT analysis of the socio-economic development of rural areas of the region shows that in Kherson region significant resource potential is available. It is the region of the largest in Ukraine provision of land and plowed farmland, with unique recreational potential and opportunities for development of rural green tourism, where the agricultural production is predominant.

At the same time, there are threats of rural areas, as the monotony of agricultural landscapes, land degradation, inefficient use, and weak diversification of production, as well as reduced income and living standards of the rural population.

The mechanism of creation of tourism networks in the field of green tourism is improved, this involves the use of internal and external sources of funding, the sustainability of tourism services, the development of social infrastructure in rural areas, the development of a set of activities, which would level the seasonality of tourist services.

It is proved that the efficient use of the resource potential of rural areas in the context of their social and economic development must be achieved by the simultaneous agreement of levels of the development of their economic and social potentials. This requires coordination and selection of a limited number of objects (districts of rural areas of the region), where it can be most effective. Such objects should be selected on the basis of the proposed integrated assessment of the level of use of the resource potential of rural areas of Kherson region.

A significant argument for improving the efficiency of resource potential is the development of agricultural service cooperatives, which should be implemented in the following areas: amendments to legislative acts in terms of determining service cooperatives as non-profit organizations; comprehensive (financial, organizational, informational and other support by the state; the formation of skilled workers (managers, economists, accountants and leaders who will participate in the development of cooperatives in rural areas; the promotion of cooperative ideas at the state and local levels. In the center of this reform there must be a villager, who should be given decent living conditions according to the European standards, and it should be a key priority of the new state policy of Ukraine.

Based on the results of the conducted research work, there were suggested the directions of the state support of socio-economic development of rural areas of the region, taking into account European standards, which include: improving the efficiency of agricultural production, creating new jobs, increasing farmers' incomes, increasing funding for social quantitative and qualitative improvement of social services, increased revenue from rural eco-tourism and agricultural service cooperatives in local budgets, provision of market participants, including the provision of consultative services for Advisory services, implementation of anti-corruption policies at all hierarchical levels.

Key words: rural area, the resource potential of rural areas, economic capacity, social capacity, social and economic development of rural areas, agricultural production, diversification, rural eco-tourism, agricultural servicing cooperatives, state support.